

Vloga in pomen dvojezičnosti druge generacije priseljenih v Slovenijo

The role and meaning of bilingual culture for the second generation of immigrants in Slovenia

Sandra Medveš

Povzetek

Sandra Medveš, univ. dipl. soc. ped., Varstveno delovni center Tolmin, Rutarjeva 18, 5220 Tolmin. *Slovenijo je v preteklosti zajel močan val priseljevanj iz različnih jugoslovanskih republik. Tu so bile boljše možnosti za zaposlitev, zato so delavci tukaj tudi ostali. Njihovi otroci so se tu rodili in jih imenujemo druga generacija priseljenih. Vključeni so v slovenske šole, kjer povečini prevladuje slovenska populacija učencev. Kako se ti otroci vključujejo ter kako jih Slovenci doživljajo in sprejemajo, je ključno vprašanje članka. Posebna pozornost je v prispevku namenjena prav pomenu poznavanja in obvladovanja jezika obeh kultur oz. okolij, to je prvega (maternega) in drugega (tujega) jezika. Prav ta je namreč eden od pomembnih*

atributov, ki vpliva na boljšo ali pa slabšo integracijo otrok priseljencev v slovensko kulturo in matično kulturo staršev. Prispevek skuša s pomočjo dveh ločenih intervjujev otrok priseljencev podati primerjavo in hkrati potrditi teoretične izsledke, kako zelo pomembna je vloga jezika (oz. dveh jezikov) pri vzpostavljanju in gradnji identitete ter nenazadnje socialni integraciji.

Ključne besede: družina, druga generacija priseljenih, materinščina, drugi jezik, dvojezičnost, socializacija, identiteta, integracija

Abstract

In the past Slovenia has received many immigrants from different former Yugoslav republics. The possibilities of getting a job were much better in Slovenia, so the workers stayed here. Their children were born here and are called the second generation of the immigrants. They attend Slovene schools in which the Slovene students are in majority. The main question of this article is how these children accommodate into the society and how the Slovenes accept them. The article emphasizes the importance of knowing and understanding both languages, mother tongue and second language. These are very important attributes for successful integration in both cultures. The article aims – by presenting interviews with children - to explain and confirm the importance of mastering the Slovene language and second language for successful integration.

Key words: family, the second generation of immigrants, mother tongue, second language, bilingual communities, socialization, identity, integration

Uvod

V Jugoslaviji so se po 2. sv. vojni z industrializacijo razmahnila migracijska gibanja. Področja, ki so bila slabše razvita in so imela visok naravni prirastek, so bila še posebno migracijska. Prebivalstvo se je še najbolj izseljevalo iz Črne Gore, Kosova ter Bosne in Hercegovine v Slovenijo (Jordan, 1996: 7). Delavci – emigranti – so se v Sloveniji zaposlili in si ustvarili svoje družine. Ker so bili tu boljši življenjski pogoji, so z družinami ostali v Sloveniji. Otroci so se jim rodili v Sloveniji in se tako v tej kulturi socializirali. Vendar ta socializacija ni potekala enako kot poteka pri slovenskih otrocih, kajti otroci priseljencev imajo starše, ki nosijo in ohranjajo kulturo iz svoje prvotne domovine. Primarna socializacija poteka predvsem v družini in daje glavne temelje za nadaljnji razvoj (sekundarno socializacijo). Prav zaradi različnosti primarne kulture (kamor sodijo jezik – materinščina, vrednote, običaji, navade, obnašanje, praznovanja, religija itd.) smemo trditi, da se socializacija otrok priseljencev in slovenskih otrok razlikuje. V članku bom poskušala prav zavoljo specifične situacije druge generacije priseljenih razumeti procese socializacije in z njo povezano integracijo. Ob tem se bom predvsem opirala na jezikovne značilnosti narodov obeh (slovenske in priseljenke) kultur, komunikacijske sposobnosti, poznavanje in uporabljanje prvega in drugega jezika itd.

Opredelitev druge generacije priseljenih

Pripadniki druge generacije priseljenih niso priseljenci, ampak potomci priseljencev. Rojeni so v novem, za njih domačem kulturnem in družbenem okolju, v katerem so socializirani. Socializacija poteka v specifičnih okoliščinah, ki se močno razlikujejo od države do države glede na prevladujoč odnos do drugačnosti, položaj posamezne manjšinske skupnosti, vključenost ali ne vključenost družine v manjšinsko skupnost in s tem povezano skrb za (ne)ohranjanje etnične identitete ter posledično zaviranje/spodbujanje resocializacije oz. akulturacije. Pri drugi generaciji, ki je socializirana v okolju manjšinske skupnosti in v izolaciji od večinske kulture in družbe, je velika možnost za socializacijsko neskladje med primarno in sekundarno socializacijo.

Socializacija druge generacije priseljenih poteka v za starše tujem, za potomce pa novem, realnem okolju. Jezik in identiteta, z njima pa socializacija, akulturizacija ter nenazadnje integracija, so močno povezani, zato si v nadaljevanju članka pogledjmo prav te povezave in soodvisnosti.

Jezik ni zgolj sredstvo komuniciranja

Jezik je glavno sredstvo komunikacije med ljudmi. Ljudje se uspešno sporazumevamo, če razumemo enake znake na enak način. S sporazumevanjem izmenjujemo različne vloge in mnenja. Če želi biti človek uspešen v družbi, se mora naučiti komunikacijskih veščin. Znanje komuniciranja vključuje poznavanje skladnje, fonetike, stilistike in družbenih pravil rabe jezika. Verbalna komunikacija predstavlja sporazumevanje med ljudmi in prenašanje sporočil.

Rosandić (1994 v: Jordan, 1996) k sposobnostim komunikacije prišteva:

- sposobnost ustnega in pisnega izražanja,
- sposobnost poslušanja oz. slušnega sprejemanja informacij,
- sposobnost spreminjanja slišnih informacij v pisne,
- sposobnost razumevanja informacij,
- sposobnost odločanja in delovanja na podlagi sprejetih informacij.

Razvijanje komunikacijskih sposobnosti je ena glavnih nalog pri učenju jezika. Jezik nam omogoča, da sprejemamo izkušnje drugih, omogoča nam razmišljanje, daje nam moč za domišljijo, oblikuje nove ideje, nove besede. Človek komunicira s sočlovekom in svetom predvsem po besedi. Beseda – jezik – ima prvotno občevalno vlogo v medčloveških odnosih.

Vendar pa jezik ni le sredstvo komunikacije. Definicijo jezika Berger in Luckmann (1988: 29) razlagata takole: »Jezik, ki ga uporabljamo v vsakdanjem življenju, mi nenehno zagotavlja potrebo po objektivizaciji in vzpostavlja red, znotraj katerega ima vse pomen in kjer je vsakdanje življenje zame smiselno /.../ Realnost vsakdanjega življenja pojmujem kot urejeno realnost. Pojavi v tej realnosti so urejeni v vzorce, za katere se zdi, da so neodvisni

od mojega pojmovanja in so mi na nek način vsiljeni. Realnost vsakdanjega življenja se kaže kot že objektivizirana, tj. sestavljena iz niza objektov, ki so bili opredeljeni kot objekti še pred mojim prihodom na prizorišče.«

Jezik je sredstvo identifikacije in hkrati pomemben dejavnik, ki vzpostavlja identiteto. Je najpomembnejši dejavnik socializacijskih in inkulturacijskih procesov. V primarni socializaciji je ravno materni jezik tisti, ki otroka spremlja od prvih dni življenja. Učenje jezika je dolgotrajen proces, ki se začne v prvem letu življenja in traja vse do konca življenja. Jezika se najprej naučimo od staršev in drugih članov družine (babica, ded idr.). Ta jezik se imenuje materni jezik ali materinščina. To je jezik naroda, kateremu oseba pripada. Na maternem jeziku temelji govorni razvoj otroka. V teoriji jezika se materni jezik opredeljuje kot prvi jezik. S prvim jezikom povezujemo prva spoznanja o sebi in svetu, prva občutja in prve govorne izkušnje. »Ob prepletanju maternega jezika s situacijami in situacijskimi spremembami otrok postopno interiorizira svet pomenov in simbolov, ki so temelj človeške komunikacije.« (Lukšič-Hacin, 1999: 45)

Če se geografsko, socialno ali kulturno ločimo od jezikovne skupnosti, v kateri smo uporabljali materinščino, in preidemo v drug socialni, kulturni in komunikacijski prostor, se srečamo tudi z drugim jezikom. Do usvajanja in uporabe dveh jezikov prihaja iz različnih razlogov. Prebeg-Vilkejeva (1995) navaja naslednje vzroke:

- a) Pripadnost otrokove družine skupini manjšinskega jezika (npr. otroci italijanskih staršev v Istri).
- b) Življenje družine v tuji deželi zaradi dela, študija, politične ali ekonomske migracije (npr. starši iz Bosne, preseljeni v Slovenijo).
- c) Mešani zakon, v katerem družina živi v deželi enega od staršev ali pa v deželi, v kateri sta oba starša tujca (npr. Slovenec, poročen s Srbkinjo). K nacionalno mešanim zakonom velja dodati ugotovitev Gossmann (1999), saj pravi, da otroke iz mešanih zakonov pravzaprav oblikujeta dve kulturi. In vendar se pogosto dogaja, da imajo pripadniki večinskega naroda nekakšne težave s sprejemanjem dejstva, da ljudje v njihovem okolju negujejo lastni jezik in lastno kulturo, da želijo ohranjati svojo zgodovinsko

dediščino, svojo posebno identiteto, ki so jo dobili s tradicijo iz lastne družine in iz zgodovine lastnega naroda; da hočejo vse to gojiti tudi v prihodnje.

V članku govorimo o otrocih priseljenih staršev, ki so se rodili v Sloveniji, novi domovini. Ti otroci usvajajo drugi jezik v bolj ali manj naravnem okolju, torej v družini ali v okolju, v katerem ga posameznik (npr. oče ali mati) ali skupina (drugi otroci ali vzgojitelji) govorijo kot materni jezik. Drugi jezik otroci usvajajo zato, ker jih na to navajajo situacije in okoliščine, v katerih živijo. Tu je možnost komuniciranja z okoljem vezana na uporabo drugega jezika. Usvajanje drugega jezika običajno vodi do dvojezičnosti ali bilingvizma že v otroštvu (Prebeg-Vilke, 1995).

Kot smo že rekli, je jezik najpomembnejši dejavnik socializacijskih procesov (Lukšič-Hacin, 1999). V procesih socializacije se vzpostavijo temelji nezavednega, ki človeka spremljajo celo življenje. Tako šele govornica omogoča izoblikovanje nezavednega. Pri tem naj poudarimo, da je kulturni/družbeni kontekst tisti, ki posreduje pomene. Jezik 'per se' je sistem znakov, ki preraste v simbolni sistem šele v družbeno-kulturnem kontekstu, interakciji, hkrati pa se prav preko jezika kot najvidnejšega vidika komunikacije izpostavlja njun pomen. Ebert (1991) pravi, da je jezik konstitutivni element izkušnje. Ljudje ne izkušamo najprej sveta in ga potem skušamo opisati, ampak izkušamo svet skozi jezik. Način človekovega delovanja in razumevanja je posredovan z oblikami pojmovanja. Prek tega se vzpostavi tudi ideološko ogrodje, ki vpliva na ustvarjanje mnenja posameznika. S tem je postavljen most med nezavednim, ideologijo in razumevanjem, posredno pa tudi med znanjem in vedenjem. Nezavedno pomembno določa posameznika in njegovo delovanje. Nanj so pripete številne ideologije, sistemi vrednot in nenazadnje vedenje, ki se ga razume kot 'samo po sebi umevno'. Caws (1994) pa pravi, da so med posamezniki, ki pripadajo isti kulturi, lahko velike razlike. S tem nasprotuje trditvi, da nezavedno pomembno določa posameznika. Pravi namreč, da je v vsaki kulturi/družbi zelo malo posameznikov, za katere bi lahko rekli, da so njeni tipični nosilci ali predstavniki v vseh pogledih ali na splošni ravni. Prav tako je treba poudariti, da kulture/družbe danes niso homogene.

Usvajanje drugega jezika

Usvajanje drugega jezika je zelo zapleten proces, v katerem sodeluje več dejavnikov. Bistvene so osebne značilnosti posameznika in značilnosti socialnih situacij (družina, ožje in širše okolje), v katerih posameznik živi. Med posameznimi otroki, ki usvajajo drugi jezik, obstajajo individualne razlike, ki vplivajo na uspešnost usvajanja le-tega.

Prebeg-Vilkejeva (1995) navaja naslednje dejavnike, ki vplivajo na uspešnost usvajanja drugega jezika:

1. **Otrokova starost:** Prebeg-Vilkejeva (1995) meni, da otroci lažje usvajajo drugi jezik kot odrasli. Pravi, da so nekateri raziskovalci prišli do spoznanja, da otrok, ki se začne učiti drugega jezika pred šestim letom starosti, usvoji ta jezik brez tujega naglasa. Med sedmim in enajstim letom starosti je naglas neznaten, po dvanajstem in trinajstem letu starosti pa prihaja do prenosa naglasa iz prvega jezika. Vendar avtorica opozarja, da starost ni edini dejavnik, ki vpliva na uspeh pri usvajanju in učenju drugega jezika. Obstajajo splošni in posebni dejavniki, od katerih ima vsak svoj spoznavni, družbeni in afektivni vidik. Tako avtorica pripominja, da imajo adolescenti in odrasli lahko prednosti pri učenju drugega jezika, saj imajo bolj popolno spoznanje o objektivnem svetu in tudi osebnostno so bolj razviti, zreli.

2. **Posebni dejavniki:**

- **Družbeni:** delujejo izven učenca in se nanašajo na odnos med njim in tistim govorcem, ki govori drugi jezik kot materni, prav tako pa tudi na njegov odnos do govorcev maternega jezika, ki jim je prvi jezik.
- **Spoznavni:** delujejo v učencu samem in se nanašajo na strategije, s katerimi rešujejo probleme, to je tiste, ki jih uporablja pri učenju.
- **Afektivni:** delujejo v samem učencu in se nanašajo na čustvene odzive ter na njegove poskuse, da usvoji drugi jezik.

Brown (1980, po Prebeg-Vilke, 1995) pripisuje afektivnim razlogom večje uspehe pri usvajanju drugega jezika. Meni namreč, da se pri procesu usvajanja drugega jezika pojavlja tudi akulturacija (učencevo vključevanje v kulturo jezika, ki se ga uči). Brown

razlikuje štiri faze akulturacije:

- začetno vznurjenje,
- kulturni šok, ki povzroča občutek sovraštva do druge kulture,
- kulturni pritisk, ki postopoma ublaži šok,
- asimilacijo ali adaptacijo na novo kulturo.

Brown meni, da je tretja faza odločujoča. Otroci so glede na socialnokulturni vidik prožni, ker še niso vezani na svojo kulturo. Hitreje gredo skozi faze akulturacije, zato tudi lažje usvajajo drugi jezik.

3. Splošni dejavniki, ki so značilni za vse učence; tako za tiste, ki usvajajo prvi jezik, kot za tiste, ki usvajajo poleg prvega še drugi jezik. Prebeg-Vilkejeva (1995) navaja nekatere izmed njih:

- a) Motivacija: Avtorica pravi, da sta največje raziskave na tem področju opravila Lambert in Gardner (1972, po Prebeg-Vilke, 1995). Razlikujeta integrativno in instrumentalno motivacijo. Integrativna se pojavi, ko se učenec želi identificirati s kulturo drugega jezika – to je pri učenju maternega jezika, pravi Mowrer (1960, po Prebeg-Vilke, 1995). Otrok se želi identificirati s starši in okoljem, v katerem živi. Instrumentalna motivacija pa se pojavi, ko se učenec uči drugega jezika funkcionalno, to je, da bi uresničil določene cilje, npr., da bi lahko komuniciral s svojim okoljem, da bi v šoli lahko uspešno spremljal pouk, ki je v drugem jeziku, da bi se lahko igral z vrstniki v vrtcu ipd. Obstajajo primeri, ko otroci odklanjajo, da bi v družini negovali materni jezik, ker se želijo integrirati v novo skupnost in se z njo identificirati.
- b) Inteligenca: Bolj inteligenten otrok je dostikrat bolj uspešen pri usvajanju drugega jezika.
- c) 'Talent' za jezike: Nekateri otroci so bolj nadarjeni za jezike, drugi za tehnične predmete.
- d) Značilnosti osebnosti: Prebeg-Vilkejeva (1995) razlaga, da je raziskovalce procesa usvajanja drugega jezika zlasti zanimalo, ali je ekstravertiranost oz. introvertiranost učenca pomembna lastnost, ki vpliva na uspešno usvajanje jezika. Zdi se namreč logično, da bodo ekstravertirani otroci v vsakem obdobju lažje kontaktirali z drugimi osebami, ki govorijo ta jezik, in bodo tako slišali in uporabljali več jezika. To velja tudi za usvajanje drugega

jezika in učenje tujega jezika v šolskih razmerah. Klepetav in odprt učenec bo več govoril pri uri tujega jezika kot pa njegov molčeči, zaprti prijatelj. Raziskovanja te domneve le delno potrjujejo. Omenjena avtorica govori o nekaterih raziskavah, ki so bile izvedene v preteklosti.

Swain in Burnaby (1976, po Prebeg-Vilke, 1995) v svojih raziskavah nista potrdila povezanosti med družabnostjo in zgovornostjo ter uspešnostjo v jeziku med otroki, ki sta jih vključila v program učenja francoščine kot drugega jezika v zgodnjem obdobju. Rossier (1976, po Prebeg-Vilke, 1995) je ugotovil, da njegovi raziskovalci kažejo pomembno korelacijo med fleksibilnostjo in elokventnostjo ter ekstravertiranostjo.

Wong-Fillmorova (1979, po Prebeg-Vilke, 1995) je v ZDA dolgo raziskovala učenje angleškega jezika pri petih Špancih. Ugotovila je, da so tisti, ki so se lažje znašli z angleškokgovorečimi otroki, veliko bolje napredovali kot tisti, ki tega niso bili sposobni. Družabnost, ki so jo kazali kot osebnostno noto, je zelo blizu Eysenckovi ekstravertiranosti, prav tako, kot je inhibicija nedaleč od introvertiranosti. Kot kažejo rezultati nekaterih raziskav, ima inhibicija posebno neugoden učinek na izgovorjavo učenca (Prebeg-Vilke, 1995).

Prebeg-Vilkejeva (1995) zaključuje z ugotovitvijo, da doslej še ni enotnega odgovora na vprašanje, katere osebnostne poteze ugodno vplivajo na usvajanje drugega jezika verjetno zato, kar sta tako človeška osebnost kot tudi jezik zelo kompleksna fenomena, ki se lahko opišeta na različne načine. Tako jezik kot osebnost je težko ali skoraj nemogoče izpostaviti natančnim merjenjem, vsaj s tistimi instrumenti, ki so nam za zdaj na voljo.

Vpliv materne jezika na usvajanje drugega jezika

O vlogi materne jezika pri usvajanju drugega jezika je težko na splošno govoriti. Kako močno je navzoč vpliv materne jezika na usvajanje drugega jezika, je odvisno od okoliščin, v katerih ga otrok usvaja.

Prebeg-Vilkejeva (1995) pravi: ko otrok usvaja tuji jezik v

družini, v kateri le en član (npr. le mati ali le oče) govori tuji jezik, življenje pa teče sredi kulture maternega jezika, bo vpliv maternega jezika večji, kot če je človek v deželi, v kateri se tuji jezik govori kot materni jezik in v kateri tako vzgojitelj kot njegovi vrstniki govorijo tuji jezik. V takih primerih tako oče kot mati pogosto vztrajata tudi pri hišni uporabi tujega jezika, da bi ga otrok kar se da hitro in lahko usvojil. Vendar kot ugotavlja Vizjak (1979), pri slovenskih otrocih, rojenih v Nemčiji, starši mislijo, da otroku pomagajo pri usvajanju obeh jezikov, ko govorijo enkrat slovensko, drugič nemško. »Izkušnje so pokazale, da je za otroka najbolje, da v dvojezičnem okolju govori z eno osebo vedno en jezik – torej s starši slovensko, saj že sicer tuje okolje zahteva svoj jezik.« Vizjak (1979: 231) Pri tem je treba poudariti hitro pozabljanje maternega ob pretiranem poudarjanju tujega jezika, in pri tem ne gre zgolj za pozabljanje samega jezika, ampak posredno tudi za izražanje čustvovanja in mišljenja. O tem nas Zalokar (1991: 23) dosledno prepričuje: »Starši se motijo, ko mislijo, da je dovolj, če se ga (drugega jezika, o. a.) zlahka naučijo. Res je sicer, da jim učenje ne dela večjih preglavic, res je pa tudi, da zelo hitro pozabijo na materni jezik, posebno če so majhni. Spodrivanje maternega jezika s tujim pa ne ostane brez posledic. Jezik ni samo sredstvo sporazumevanja, ki ga lahko poljubno menjamo. Jezik je izraz čustvovanja in mišljenja ter obenem pot do obojega. Ko se otrok uči maternega jezika, se mu hkrati oblikuje možganska dejavnost, z njo pa se oblikujejo čustva in osebnost. Možganski ustroj in govorica sta soodvisna. Če materni jezik na lepem ni več pomemben, kot je bil prej, ker preplavi otroka druga govorica, to pomeni, da tudi dotedanji možganski ustroj ne ustreza več /.../«

Situacija je drugačna tedaj, ko so otroci v tuji deželi, v kateri so razmere zanje neugodne, npr. ekonomska migracija, v katero je bila družina prisiljena. Odrasli člani družine vztrajajo pri svojih etničnih skupnostih, v katerih govorijo materni jezik (otroški vrteci, društva ipd.), pa tudi v družini se pogovarjajo izključno v maternem jeziku. Ker družina otrok ne motivira, bo vpliv maternega jezika zaviral usvajanje drugega jezika. Maternemu jeziku šele zdaj priznavajo funkcijo pomočnika pri usvajanju drugega jezika, čeprav je že leta 1978 McLaughlin poudaril, da je njegova uporaba samo manifestacija splošnega psihološkega procesa, da se učenje olajša s pomočjo prejšnjega znanja (Prebeg-Vilke, 1995).

V preteklosti so opravili veliko raziskav o vplivu prvega na drugi jezik. Raziskave so zaradi različnih razlogov včasih kazale nasprotnoče si rezultate. Prebeg-Vilkejeva (1995) opisuje tri obdobja:

- Povojni čas: razvili so lingvistično disciplino, ki so jo poimenovali kontrastivna analiza. Ta domneva, da večino težav, s katerimi se sooča učenec drugega jezika, povzroča materni jezik. Če so med jezikom 1 in jezikom 2 razlike, bo učenčevo poznavanje jezika 1 oviralo njegovo pridobivanje jezika 2. Lahko je usvojiti tiste sisteme v obeh jezikih, ki so si podobni ali identični. Kot pravi avtorica, je Lado, začetnik te analize, opozarjal učitelje, naj bodo pri pouku pozorni na tiste dele jezikovnega gradiva, ki se v obeh jezikih razlikujejo. Menili so, da so otroci naredili večino napak zaradi interference maternega jezika. Interferenca pomeni vpliv prvega naučenega jezika na tistega, ki se ga učimo. V Evropi in ZDA so potekali različni projekti kontrastivne analize, ki so bili usmerjeni v teorijo in prakso. Ti projekti so zrasli v okrilju lingvistične šole strukturalizma in psihološke šole behaviorizma. Nekateri med njimi so prerasli okvire teh šol in so tako postavili nove teorije.
- V poznih šestdesetih letih so začeli raziskovati jezik otrok, ki usvajajo angleščino kot drugi jezik v deželah angleškega govornega področja. Tako sta Dulayeva in Burtova (1973, 1974 v: Prebeg-Vilke, 1995) našli pri španskih in kitajskih otrocih le 3 % napak, ki jih je povzročala interferenca maternega jezika. Zaradi teh rezultatov mnogi zavračajo podmene o vplivu maternega jezika pri usvajanju drugega jezika, zato kontrastivna analiza ni več popularna. Rezultati nadaljnjih raziskav so pokazali, da so bili rezultati Dulayeve in Burtonove netočni in nezanesljivi.
- V osemdesetih letih so kontrastivno analizo spet priznali, a v drugačnih teoretičnih okvirih. Rezultati raziskav usvajanja angleškega jezika kot drugega jezika pri otrocih kažejo na dosti večji % napak interference maternega jezika (Ellis, 1985 v: Prebeg-Vilke, 1995). Nadaljnji razvoj psihologije in lingvistike je na novo odkril funkcijo maternega jezika pri usvajanju in učenju drugega jezika.

Kontrastivna analiza kot edina disciplina, ki se strukturalno ukvarja z vprašanjem maternega jezika učenca in z njegovo funkcijo

usvajanja drugega jezika, bo zanesljivo imela velik pomen tudi pri nadaljnjih raziskavah. Že zdaj zajema poleg jezika še jezikovno komunikacijo, torej posega na področje psiho- in sociolingvistike (Prebeg-Vilke, 1995).

Vloga bilingvizma pri integraciji druge generacije priseljenih v Sloveniji

Fokus poglavja bo usmerjen na dvojezičnost otrok staršev, ki so se preselili iz bivših jugoslovanskih republik v Slovenijo. Otroci so se rodili v novi deželi, najprej pa so bili izpostavljeni različici materinščine v družini, ki je bila pogosto tudi dialektalna. Kasneje so v predšolski ustanovi ali šoli sprejemali jezik okolice. Pri nekaterih drugi jezik postane dominanten, 'močnejši', kajti tako pri njih kot pri njihovih starših se kaže močna želja, da se vključijo v novo okolje, da se družijo s pripadniki drugega jezika, da v tem jeziku berejo knjige in spremljajo televizijo. V staro domovino oziroma domovino staršev večinoma odhajajo enkrat na leto, v času poletnih počitnic.

Pri bilingvistični vzgoji otrok so vloge staršev zelo različne, kot so različne tudi situacije, v kateri se znajdejo starši in otroci. Nekateri starši so v situaciji, da lahko odločajo o tem, ali bodo otroke vzgajali bilingvistično ali ne. Pri drugih je odločitev za to prineslo življenje samo in razmere, v katerih se je družina znašla. Na tem mestu nas zanimajo predvsem situacije, v katerih je bilingvizem odvisen od okoliščin; bodisi je zakon mešan, torej so starši govorci različnih jezikov, bodisi družina iz različnih razlogov ne živi v deželi maternega jezika (npr. priseljske družine).

Pri tem si lahko postavimo vprašanje, kako naj starši učijo svoje otroke, ki se družijo z vrstniki, ki govorijo drugi jezik, doma pa se pogovarjajo v materinščini. Odgovorov na to vprašanje je lahko več, a omejili se bomo le na situacijo, ko se družina ne namerava vrniti v domovino. Če namerava družina ostati v tuji deželi dalj časa ali za vedno, je v otrokovem interesu, da se najhitreje integrira v širšo skupnost. Vloga staršev v tem primeru je, da čimbolj spodbujajo pri otroku usvajanje drugega jezika (Prebeg-Vilke, 1995). Do podobnih sklepov je prišla tudi Čokova (2003), saj pravi, da učenje

jezika soseda od otroštva dalje izboljšuje izhodiščni položaj osebe, rojene na dvojezičnem območju. Taka oseba ni le bolj prilagodljiva, temveč tudi tolerantna in sposobna ubrati pota koeksistence oziroma konsenza, saj jo izobraževalni sistem ne utesnjuje v razmišljanju, ampak ji na široko odpira vrata kulture soseda. S tem ko jo spoznava, postaja taka oseba oziroma otrok v razmišljanju široka in utrjena za preizkušnje življenja.

Nekaj razlogov, zakaj je dobro, da pri otroku čimprej uvedemo drugi jezik:

- mlajšim otrokom se je treba naučiti precej manj drugega jezika kot starejšim ljudem, da bi dosegli predpisano normo za svojo starost,
- mlajši otroci se učijo v konkretnih situacijah, kar je v primeru drugega jezika prednost,
- mlajši otroci so pogosto bolj odprti, niso inhibirani, ne zmedejo jih napake, ki jih delajo, niti težave glede adekvatnega izražanja tistega, kar želijo povedati,
- dokazano je, da mlajši otroci odlično posnemajo fonološki sistem drugega jezika, toda le pri tistih, ki se začnejo učiti drugi jezik pred šestim letom starosti, lahko pričakujemo, da usvojijo izgovorjavo brez tujega naglasa (Prebeg-Vilke, 1995).

Kot smo že rekli, je jezik najpomembnejši dejavnik socializacijskih procesov. »Uspešnost socializacijskega procesa je vezana na socializatorje ali agense in njihovo medsebojno usklajenost. Najpomembnejši agensi socializacije so družina, vrstniške skupine, šole in množični mediji.« (Lukšič-Hacin, 1995: 174)

Otroci se mnogo naučijo, kadar se igrajo z drugimi otroci, vendar pa morajo slišati jezik tudi od odraslih. Govor odraslih, ki je usmerjen na otroke, učinkuje kot jezikovna vaja. Medtem ko otrok usvaja drugi jezik, je zelo pomembno, da ne zanemari svojega prvega jezika. Proces pozabljanja je pri otroku zelo hiter. Pomembno je, da ima otrok za prvi jezik dobre modele in ugodno psihološko situacijo, to je okolje, v katerem bo želel govoriti v svojem prvem jeziku.

Jezik je otroku potni list za vstop v družbeno skupino ali v kulturno skupnost. Dva jezika omogočata otroku, da vstopi v svet in si pridobi poglede na svet dveh družbenih skupnosti. Da pa bi ta

pogleda obstajala drug poleg drugega v harmoniji in da ne bi bila v medsebojnem konfliktu, je nujno, da odrasli otroku omogočijo, da se razvije v dobro prilagojeno osebo, ki se prijetno počuti v obeh skupnostih. Z drugimi besedami, jezik je eden izmed temeljnih pogojev uspešne integracije, socialne vključenosti v obe skupnosti. O tem nas prepričuje tudi članek, ki govori o priseljencih iz bivše SFRJ ter njihovih potomcih: »/.../ Ljudje so pač individualno prišli v Slovenijo in si tam našli življenjske partnerje, si ustvarili družine in podobno. Otroke so ponavadi dobili v Sloveniji, tako da so otroci praktično Slovenci, saj so se učili po slovenskih učnih programih, imajo slovensko kulturo, govorijo slovensko in podobno. Ti ljudje sodijo v zdrav tok prebivalstva (po našem izrazoslovju), do katerega je prihajalo v enih čisto normalnih okoliščinah, ko je celotna SFRJ še lepo funkcionirala kot mirna in hitro razvijajoča se država z velikim mednarodnim ugledom in je bila v tistih časih celo v razcvetu /.../« (Novi primeri izbrisov ali apartheid po Slovensko, 2003)

Da imajo dobro obvladovanje in znanje prvega in drugega jezika ter dobro usklajeni agensi socializacije pomembno vlogo za uspešno integracijo druge generacije priseljenih, nam priča naslednji izsek iz intervjuja z deklico, živečo v Tolminu:

S: Kaj pa v vrtcu, kako je bilo, kake spomine imaš na vrtec?

V: Mmm ..., ki vem, pogosto nisem hotla spat v vrtcu, drugač je bilo fajn tko, a ne.

S: Kaj ste delali?

V: Risal smo, potem smo šli spat, a ne, pa bili smo tud tam v vrtcu, smo se igral, potem smo imel tud kosilo ...

S: In kake prijateljice si imela?

V: Dost sem jih imela, smo se skoraj vsi poznal v vrtcu. Največ je bilo Tmincev, nekaj tud iz okolice.

S: Kako si se ti čutila sprejeto tko med drugimi?

V: Dobro ...

S: Kako si pa ti recimo druge sprejemala?

V: Dobro, ne, če so bli fajn, smo bli skup, a ne ... Bolj sem se pa družila s puncami.

S: Pa drugače, kaki odnosi so bili tako med vami?

V: Tko, ki vem ..., kakor zdej, bolj otročji smo bili, a ne, ... smo se družili.

S: Pa vzgojiteljica, recimo, kako vas je gledala?

V: Vse je isto sprejemala, rečmo, če smo delali kake izdelke, je vsem isto pokazala.

S: Pa če ste se kdaj kaj sporekli, ali je vedno ene in iste krivila ...?

V: Ja, tiste, ki so bili krivi, jih je poslala v kot ali pa ven, jih je tko okregala ...

S: Si kdaj čutila, da te drugače sprejemajo, ker tvoji starši so priseljeni iz Bosne?

V: Ne, ma sej jih je bilo kar nekaj ...

S: In, kako se ti zdi, da so bili sprejeti?

V: Ma vsi isto, tko kakor da bi bili vsi Slovenci, ni bilo razlik in to mi je fajn.

S: In ti, si se družila bolj s temi, ki so tud priseljeni, ali bolj s Slovenci?

V: Ja, Slovencev je bilo več, a ne. Družla sem se z obojimi enako.

S: Pa zdej v razredu, kako zbiraš prijateljice, kak kriterij maš?

V: Ki vem, smo po skupinah. Piflarke so bolj skupi, tko, ...

S: Je tudi npr. kriterij poslušanje določene zvrsti glasbe? Kaj ti npr. poslušáš?

V: Ko sem bla mičkena, sem Back street boys, zdaj pa bolj mirne ..., starši pa bolj narodne. Jaz včasih tudi kaj tistega, ma več pa moderne.

S: Imaš mogoče še kake sošolke, ki so starši priseljeni v Slovenijo?

V: A, ja, ma bolj malo jih je.

S: In kako se ti zdi, da so vključeni v razred?

V: Tko, koker da bi bli, mislem ... isto vse. Ni nobenga označevanja.

S: Če se kaj zafrkavate med sabo, kako se zafrkavate?

V: Ha, ... opravljajo, kak je, ti si zabit ... ta je delal tko ...

S: Kako misliš, da tebe sprejemajo drugi?

V: Ja, kakor kdo, za kakšnega sem fajn, za kakega pa ne, tko..., saj smo vsi taki.

S: Ali se tisti sošolci, ki so starši priseljeni, bolj skup družijo al' se fanj pomešajo med druge?

V: Ki vem, mislim ..., tisti Pelko se bolj s puncami, drugače je mešano.

S: Pa učitelji, ali kažejo kakšno razlikovanje ...?

V: Ja, po narodnosti ne tkaj, ma recimo, če si slab po uspehu, te lažje sprašuje, te dobre pa bolj težko.

S: Omenila si staro mamo ..., daj mi malo povej, kako je vaša družina vključena v to družbo?

V: Običajni, mi bolj naše praznujemo ...; mislim ko je božič, mi imamo bolj potem – en teden zamika. Neslovenci bolj skup praznujemo, imam še sestrično v Tolminu. Mi hodimo gor na Javorco v cerkev.

S: Bi mi opisala recimo kak običaj?

V: Ja, za božič naredimo kruh in damo kovance notri za 1, 2, 5 SIT in tisti, ki dobi večje število, tisti ima več sreče, tako nekako. Potem vsi primemo kruh na svoji strani in skupaj odtrgamo in ves kos moraš naenkrat pojesti, tudi če je še tako velik. Potem moramo pustiti svečo dokler ne izgori, jo damo v riž in pustimo, da zgori.

S: So še kaj prinesli starši s sabo iz Bosne?

V: Doma jaz govorim slovensko, oni pa svoj jezik, potem me mama kakšenkrat krega, zakaj ne govorim po naše ..., zato, ker sem se navadla in ne morem ..., ma če gremo dol, pa govorim bosansko, mislim, saj znam, a ne, samo nisem navajena doma.

S: Zakaj pa recimo doma ne govoriš?

V: Ne vem, sem bolj navajena slovensko govorit, zdaj ko sem se navadla.

S: Te moti, ker govorijo vaši v svojem jeziku?

V: Ne, ne, saj zastopim, kaj govorijo, saj mama zna tko slovensko, tata pa ne tko.

S: A hodite dosti na obisk domov?

V: Ja, enkrat na leto, če gremo.

S: Mi znaš dati primerjavo, življenje dol življenje tle?

V: Ja, tam je bolj lepo, zdaj je bila vojna dol, a ne, ma zdaj spet gradijo vse skup ... in tko ...

S: Pa ko je bila vojna, so prišli kaki sorodniki gor živet ...?

V: Ne, dol so bili ves čas. Takrat nismo šli nič dol, smo se le po telefonu slišali. Oni nimajo pasaporta za priti v Slovenijo.

S: Kateri kulturi se čutiš ti bolj blizu, slovenski ali bosanski?

V: Mmm, ki vem, isto tko ..., bolj bosanski, mislim tko ...

S: Kako to čutiš?

V: Dobro, vsak ima svoje običaje, tko.

S: Kaj pa vaša družina, imate kakšne prijatelje tko ...

V: Ja, ja, imamo iz Makedonije, pa tud Slovence, naše tud ...

S: Pa v šoli, ali imaš možnost govoriti o svoji kulturi?

V: Ne, mislim, ne govorim, a ne.

S: Pa če bi imela možnost, bi govorila?

V: Ne vem.

S: Bi ti raje živela dol al tu?

V: Dol, je več ljudi zvečer.

S: Kako te kaj sprejmejo, ko prideš dol na obisk?

V: Joj, ..., te začnejo ljubiti in kaj vem kaj, lepo nas sprejmejo, gremo okrog po nakupih ...

S: Če boš imela nekoč družino, boš širila naprej svojo kulturo, učila jezik ...?

V: Ja, bi, ja, tudi če bi se s Slovencem, bi jih naučila svoj jezik. Učila bi jih slovenske in naše običaje, navade.

S: Kako bi s par besedami rekla, da gledajo slovenski otroci na otroke priseljencev?

V: Tko, ki vem, saj tud drugi so iz Hrvaške, kot da bi bili od tu, se dobro počutim tu.

V pogovoru z dekletom sem imela priložnost slišati, kako lep, čist slovenski jezik uporablja in tega naredi še bolj domačega, ko na pravih mestih uporablja prave narečne (tolminske) izraze in naglase. Seveda je k temu pripomoglo tudi druženje s slovenskimi vrstniki in dobro počutje ob odraslih (vzgojitelji, učitelji) v izobraževalnih ustanovah. Nikoli posebej ne izpostavlja diskriminatornih pogledov nase ali na druge potomce priseljenih. Deklica živi v urejeni in topli družinski sredini, kjer se počuti dovolj varno in srečno. To je eden od pomembnih dejavnikov, da čuti pripadnost svoji kulturi, da ohranja svoj materni jezik, ki ga bo širila na potomce. Skozi pogovor je moč razbrati dobro, spodbudno usklajenost različnih agensov socializacije. Menim, da je prav zato deklica dobro integrirana tako v slovensko kot tudi bosansko skupnost.

Negativna stališča ene skupnosti do druge lahko v otroku povzročijo konflikt, ki se kaže na najbolj različne načine. Med njimi je lahko zavračanje enega od jezikov, s tem pa tudi zavračanje vključevanja v to skupnost (Prebeg-Vilke, 1995). Lukšič-Hacinova

(1995) je proučevala slovenske izseljence in njihove potomce na tujem. Izseljenske skupnosti so, gledano s stališča socializacije, v specifični situaciji. Največkrat nimajo možnosti, da bi vzpostavile kontrolo nad vsemi socializatorji. Izjeme so močno getoizirane družbe, pa še v te lahko v primarni socializaciji vplivi večinske družbe prodirajo prek množičnih medijev. Bolj ko je skupnost getoizirana, večje so možnosti za popolno socializacijo znotraj skupnosti. Ta je sposobna vzpostaviti le 'getoizirano identiteto', različno od identitete, ki se vzpostavlja v odprti izvorni družbi. V izseljenski skupnosti se pojavljajo številne možnosti razhajanj med posameznimi agensi socializacije. Prva možnost je razhajanje med družino in vrstniškimi skupinami, če vrstniki niso v skupnosti, ampak so predstavniki večinske kulture. V tem stiku se predvsem v netolerantnih sredinah, kjer se na drugačnost veže stigma, izpostavi problematičnost vrojene etnične identitete. Drugo možno razhajanje med agensi socializacije je med družino in šolo, ki bi ga lahko označili kot svojevrstno razhajanje med primarno in sekundarno socializacijo.

Primer nezadostnega obvladovanja slovenskega jezika, slabo usklajenih agensov socializacije in posledično slabše integracije ter še vedno iskanje identitete lahko lepo razberemo iz izseka sledečega pogovora s fantom, živečim v Tolminu:

S: Na šolo se bova kasneje še vrnila ...; prej si omenil, da ste se imeli v vrtcu zelo lepo. Kaj ste počeli, mi lahko malo opišes?

N: Ha, ha , ha ..., je bilo lepo. Vsak dan smo se igrali, se skrivali, lovili, risali smo tud ...

S: Kako si se ti čutil sprejet?

N: Se spomnim edino to, ko sem prvič prišel v šolo, sem nekaj nagajal, potem sta me dva stukla.

S: Kako si se branil?

N: Pustu sem se, nisem mogel ki proti njima dvema.

S: Kako si pa ti gledal na otroke?

N: Ja, kot oni na mene ...

S: Kako to?

N: Bili smo narazen, nismo se nič zafrkavali ..., spomnim se, da sem enkrat jokal, nisem hotel spati v vrtcu popoldne in sem hotel iti kar domov, potem nisem šel.

S: Pa vzgojiteljica, kako vas je imela rada?

N: Vse isto, edino svoje sinove je imela bolj rada.

S: Kaj pa potem – OŠ, kako jo imaš v spominu?

N: Hodil sem v podaljšano ...

S: Kako ste se imeli v razredu?

N: Dobro, v glavnem dobro.

S: Pa če ni bilo glih dobro?

N: Smo se pa stukli.

S: Zakaj pa?

N: Se skregamo kar tko, ... en reče ta ekipa bo zmagala, drugi druga ... in se stepemo.

S: Katera ekipa to?

N: Ma za nogomet.

S: In, za katero si ti?

N: Mmm, Hrvaška.

S: Aja, in kako to, so dobri, a ...?

N: Tretji na svetovnem.

S: In drgač, kakšne spomine imaš na splošno na OŠ, kaki odnosi so bili, ali ste si kaj pomagali?

N: Nič, nič se nismo pomagali, recimo kakšnega, ki je dober v šoli, vprašaš ..., od prvega do vseh razredov so žleht ..., rečejo, kako tole, ona pa, hm, a misliš da ti bom povedala?!

S: Ma ja, a res al ki ..., nočejo pomagat? Zakaj ne, zakaj so take?

N: Ki vem ...

S: In potem, a jih še kaj prosite, al ne?

N: Ne, sam si pomagam, saj že znam.

S: Pa učitelji, kak odnos imajo do vas, kako vas doživljajo..?

N: Od slovenščine zlo slabo, saj sem že rekel ...

S: Zakaj misliš ...?

N: Zato, ker se prov pozna: pri slovenščini imam 1, pri drugih predmetih pa 3, 4.

S: Ali imate vsi bolj slabo pri slovenščini?

N: Ne, ne vem zaki. Ko sprašuje, dobim zmeraj minus.

S: Kako se čutiš v razredu sprejet?

N: Navadno, srednje ...

S: A maš dost prijateljev?

N: Ja ...

S: Kakšni so ti, kako jih zbiraš?

N: Ha, ha ... Vuk npr. iz I., ha, ha in dons se je ostrigel na tri milimetre ..., prej pa, ko da sta se on pa glavnik skregala. Trebše, Dejan, Salem, Mladen – brat in noben več.

S: Kaj vam je vsem skupaj?

N: Ne vem, si zaupamo ...

S: Kako muziko kaj poslušáš?

N: Ja ..., narodno.

S: Kako, katero tko?

N: Srbsko.

S: Ja ..., no, povej mi več o tem ...

N: Indira Radić.

S: A že od vedno to poslušáš?

N: Mama tud poslušá, pa je še mene ratalo fajn.

S: Ker si že omenil mamó, bi te prosila, če mi lahko kaj poveš o družini.

N: Z bratom se rada tepeva, jaz mu dam eno na gobec ...

S: Pa on tebe – nazaj?

N: Ne upa, ha ha ha.

S: Kaj pa starši, mama, tata ...?

N: Tata je že 13 let v Švici, v Bernu, gor služi in pride dvakrat po en teden domov.

S: Kaj pravi, kako je gor?

N: Normalno, služi denar ...

S: Vam prinese denar?

N: Nee ... (tišina)

S: Kaj pa mama, ona pa tu dela?

N: (Tišina) ... ja, v domu upokojencev.

S: Kako se ti zdi, da je vaša družina vključena v družbo?

N: Kako mislite?

S: Kako ste se kaj vključili v to okolje, kako kaj živite?

N: Moja mama je prvo živela v Bosni, potem se je preselila na Hrvaško, še preden tega je zbežala v Novo Gorico. Zato, ker tisto so bili stari časi, jaz zmeri rečem, pred 30 leti. Tata je iz Srbije in tu sta se poročila. Z bratom sva se tu rodila, jaz sem se krstil v domači cerkvi.

S: In kako se ti zdi, da sprejemate to kulturo, navade, ...

N: Slovensko kulturo, saj je enaka kultura kot od vseh narodov.

S: Veš kak običaj, ki ste ga ohranili od mame, se kaj

pogovarjate o tem?

N: Nee.

S: Pa drugače, greste kaj dol na počitnice?

N: Ja, ja ..., zdaj smo razbil avto ..., tata je rekel, da mora iti mama dol v Sežano, po ene deke dragocene za v Bosno, pa so bile slabe gume, a njega to ni brigalo. Je reku, a si slišala, kaj sem ti rekel, bejž po deke. In smo šli prav počasi in smo se vseeno ponesrečil. Je rekla zdravnica, da sem se dobro rešil, da bi bil lahko hrom ali pa na vozičku ...

S: Hodite kaj domov na počitnice?

N: S kom?

S: Z družino ...

N: Ja, hodimo, ja ...

S: Kako se kaj počutiš dol?

N: Lahko vpiješ kolikor hočeš, pa nabivaš muziko ..., moja nona se zmaraj joče.

S: A jim kaj govorite o Sloveniji?

N: Ne, moja nona je prišla gor v bolnico me gledat, ker je mislila, da že prav umiram. Ili imam pravu.

S: Kako bi ti primerjal življenje od dol in od tu?

N: Dol imajo bolj živali, imajo bolj posrano od gnoja, svinje, konje, krave, purani, ljudje so enaki, se počutim isto sprejet tu in dol, jaz sem se tu rodil ...

S: A bi kdaj povabil k sebi domov prijatelja ...

N: Ja, bi, ja, a odvisno, kdaj ...

S: Ali si imel kdaj možnost govoriti v šoli o svojih navadah, kulturi, izvoru?

N: Ne. (tišina)

S: Pa bi želel o tem govoriti v razredu?

N: Hm ..., da, mogoče, vsaj razumela bi me tista od slovenščine.

S: Ali govorite doma slovensko?

N: Kaj! ... Ja ...

S: Bi še kaj povedal o družini?

N: Boljš je, če smo v Švici. Tu bogataš zasluži 120.000 SIT, najbolj reven pa 40.000 SIT, moj tata pa zasluži skor 4.000 CHF.

S: Ja, ma je tudi življenje bolj drago gor.

N: Ne, ne prav isto je kot tu, še bolj poceni ...

S: Kaj pa za svojo prihodnost, kaj razmišljaš, poklic ...

N: Natakár.

S: Natakár, te to zanima?

N: Ja, saj je tudi moj tata. Sam sem si izvolio.

S: Pa kulturo, jezik, navade ...; boš širil na potomce?

N: (tišina)

S: Kako boš kaj učil svoje otroke ...

N: Ja tako, kot so nas, tako jih bom jaz uču.

Pogovor s fantom mi je delal nemalo težav, saj sem kmalu ugotovila, da fant ne razume dobro slovenskega jezika. Večkrat sem morala določena enostavna vprašanja razložiti. Ob tem mi je pomagal tudi starejši brat, ki bolj obvlada slovenski jezik. Poudaril je, da se doma vsi pogovarjajo srbsko, čeprav je sogovornik v intervjuju zatrdil, da govorijo slovensko. Fant se je trudil govoriti lepo slovensko, vendar je ob tem uporabljal naglas materinščine. K dobremu obvladovanju maternega jezika gotovo pripomore pogosta uporaba le-tega. Fant namreč večino časa preživi v matični družini, ki je sicer neurejena, razslojena, ali z vrstniki, s katerimi govori le materni jezik. Zgolj v šoli ima priložnost govoriti slovensko. A prav tukaj je dodaten nespodbuden dejavnik za učenje drugega jezika, saj fant doživlja močno diskriminacijo zavrlo drugačne narodnosti s strani učiteljice slovenščine. Čeprav se fant čuti dobro sprejetega v slovenskem okolju in v Bosni, pravi, da bi bilo boljše živeti v Švici. To si lahko razlagamo kot posledico neusklajenih agensov socializacije, ki pripeljejo lahko do odpora pred pritiski in poleg drugih dejavnikov vplivajo na specifično dojetanje lastne etnične pripadnosti (Lukšič-Hacin, 1995). Kako je potemtakem fant v resnici integriran v obeh družbah?

Sklepne misli

Naj strnem svoja razmišljanja in ugotovitve različnih avtorjev o dvojezičnosti druge generacije priseljenih z mislimi Prebeg-Vilkejeve (1995: 106): »Kolikor si je že treba prizadevati, da otrok ohrani jezik svoje prve domovine ali se ga nauči, je bistveno, da obvlada tudi jezik nove okolice - razen če družina ne načrtuje skorajšnje vrnitve - kajti otrok se bo prej ali slej moral vključiti v to

okolje kot njegov polnopravni član.«

Če je bil prispevek v večjem delu namenjen razglabljanju o preteklih dogodkih, želim vsaj v zaključku usmeriti pogled in razmišljanja v aktualna dogajanja in prihodnost. Živimo v Evropi. Moč Evrope je v raznolikosti njenih kultur in jezikov, ki dajejo pečat posameznim državam in regijam. Z odprtimi mejami prihaja to vedno bolj v zavest številnim delom evropskega prebivalstva, ki se je naučilo spoštovati drugačnost sosedov in jo navsezadnje tudi sprejema. Varstvo narodnih manjšin kot del varovanja človekovih pravic je tako naloga prihodnosti za miroljubno Evropo. Toda varovanje ni samo pravno varstvo oziroma pravna pomoč, temveč predvsem praktična pomoč za ohranjanje tradicionalne identitete, jezika in kulture, kar je pravzaprav prispevek k bogastvu vsake države. Vsakdo ima pomembno nalogo sprejeti dejstvo, da tudi danes živijo v posameznih državah ljudje z drugačno kulturo in jezikom, kot ju imajo pripadniki večine, ki daje državi ime, in da imajo ti ljudje iste neodtujljive človekove pravice razvijati svojo kulturo in negovati svoj jezik brez diskriminacije v primerjavi z drugimi državljani, pri čemer jih morata podpirati država in družba (Gossman, 1999).

Literatura

Berger, P., Luckmann, T. (1988). *Družbena konstrukcija realnosti*. Cankarjeva založba, Ljubljana.

Čok, L. (2003). *Vloga jezika manjšine v slovenskem izobraževanju: primer Slovenske Istre*. Pridobljeno 7. 8. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.zrc-sazu.si/giam/gs34.htm>

Ebert, T. (1991). Political Semiosis in/of African Cultural Studies. *The American Journal of Semiotics*, 1–2, s. 117.

Jordan, M. (1996). *Neslovenski otroci v slovenski šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Lukšič-Hacin, M. (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.

Novi primeri izbrisov ali apartheid po Slovenko. (2003).

Pridobljeno 7. 8. 2005 s svetovnega spleta: <http://www.dossierkorupcija.com/clanek.asp?NewsID=285>.

Gossman, R. (1999). Pravno in praktično varstvo nacionalnih manjšin in drugih etničnih narodnih skupin v Evropi. Pridobljeno 7. 8. 2005 s svetovnega spleta: http://www.ds-rs.si/dejavnost/predavanja/besedila_pre/Gossman.htm.

Prebeg-Vilke, M. (1995). *Otrok in jeziki*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

Vizjak, M. (1979). Moje učiteljevanje na tujem. Slovenski koledar '80. Ljubljana: SIM, s. 229.

Zalokar, J. (1988). Duševne stiske in bremena izseljenstva: izziv ali poguba. V *Slovenski koledar 1989*. Ljubljana: SIM, s. 150–153.

Strokovni članek, prejet avgusta 2005.